

918

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI 4

YEZİDİ DİN ADAMLARI

Doç. Dr. Ahmet TURAN
O.M.Ü. İlahiyat Fak.

Bir sınıftan diğerine geçişi olmayan katı bir kast yapısına sahip olan Yezidiler bugün üç devlet sınırları içerisinde (Türkiye, Irak, Suriye) oturduklarından, görünüşte bölünmüş olmakla beraber dinî bir örgüt sayesinde örgütlenerek bir bütün oluştururlar. Bu dinî örgüt, ilk bakışta iki ana gruba ayrılır.

A — MÜRİDLER

Yezidiliğe gönül vermiş pek çok kabile ve aşiretten meydana gelmiş halk kitleleri olup, bundan sonra gelecek olan Ruhânîler sınıfına bağlanarak emirlerine sıkı sıkıya sarılan Yezidilerdir. Her Yezidî mutlaka bir Pîr veya Şeyhe mürid olmak zorunda olup, karşılaştığı zaman mutlak surette elini öpmek zorundadır. Öte yandan bütün müridler diğer din adamlarını görünce de, onlara hürmetten, ellerini öperler. Asıl işleri hayvancılık ve çiftçilik yaparak üretmek ve «efendimiz» dedikleri aşağıda bahsedeceğimiz Ruhânîlere hizmet etmek ve belli bir miktar kazançlarından vermektir. Bundan dolayı Abdürrezzâk el-Hasanî bu sınıfa «Ruhanî sınıfının süt veren inekleridir», demektedir.¹

Mürîdler arasında «âhîret kardeşliği» mecburi olan bir kurumdur. Her yezidînin beş şeye bağlanmasının zorunlu olduğu sayılırken bu da anılmaktadır². Bu, bir erkek ve bir kadından oluşur. Her müridin bir âhîret kardeşi ile bir âhîret bacısının olması dinî bir emirdir. Mürid, bu kişilerle karşılaştığı veya görüştüğü zaman, mutlak surette ellerini öpmesi gerekir. Doğuda giyilen, diğer gömleklerden farklı, arkadan düğmeli yeni bir göm-

leğın yakası mutlaka âhriet bacısı tarafından açılmalıdır³. Ölüm anında Pîr ve Şeyhi ile birlikte bu âhriet kardeşlerinin de bulunması, can verirken diğer din mensupları gibi değil de yezîdî olarak ölmelerini telkin etmeleri dinî bir görevdir. Bunlardan öldükten sonra hangisi daha önce cennete gırrerse diğerini kurtarmak için çaba sarfetmesi de arzulanarak bazı âhriet kardeşlerinin birbirlerinden habersiz cennete gırmeme yemini yaptıkları da söylenir.

B — RUHÂNİLER

Bunlar beş aileden gelen din adamı sınıfı olup, bugün yurdumuzda yaşayanları dört sınıf (Şeyhler, Pîrlar, Fakîrlar, Peşımamlar olmak üzere toplam yedi sınıftan ibarettir. Bu sınıflardan birinden diğerine geçmek veya farklı sınıfların üyeleri arasında evlenmek yasaktır. Bu bir inanç meselesidir. Çünkü Yezîdîler mezheplerinin saflığı bu inanişaya dayandırılır. Her biri doğduğu sınıf için yaşamak ve ölmek zorundadır.⁴ Bu sınıfın geldikleri aileler ve toplum içindeki görevleri şunlardır :

1. Mîrler veya Emîrler

Bunlar en yüksek dinî ve dünyevî güce sahip din adamlarıdır. Soy-ları, Şeyh Adî b. Müsâfir yolu ile Yezîd b. Muâviye'ye dayandırılır. Şeyh Adî'nin yeryüzünde vekilidirler. Mâsumdurlar ve bunlarda cüz-i ilâhî'nin tecelli ettiği inandırılır⁵. Bunlar Irak'da Bâ'adrî'de otururlar. Bütün dünyevî işlerde kararları kesindir. Yezîdîleri dışta temsil etmek hakkı da bunlara aittir. Bunların bütün yezîdî kabilelerinin karşısındaki durumu, kabile reisî-nin ayrı ayrı Yezîdîler karşısındaki durumu ile aynıdır.⁶ Bunların en büyüğüne Mîru'l-Ümerâ denir.

Bugün Irak'da yezîdîlerin Mîru'l-Ümerâsı, Tahsin Bey'dir. Tahsin Bey Said Beyin, o da Ali Beyin, o da Hüseyin Beyin, o da Ali Beyin, o da Hasan Beyin, o da Çöl Beyin, o da Budak Beyin o da Mîrhân Beyin, o da Selman Beyin, ... oğludur.⁷ 1944 yılında Babası Said Beyin ölümünden sonra genç yaşında babasının yerine Mîr oldu. Tahsin Bey Kâtânî sülâlesinden olup, Şeyh Adî, Kâtânînin neslindedir. Ailesinin soydan gelen gele-neklere göre seçimi sonunda Mîr olup Irak hükümetince de uygun görül-müştür. Mîrin hükmü mutlak olup, kutsal olduğuna inandırılır. Çünkü Şeyh Adînin vekilidir⁸.

Diğer bir etkin Mîrleri de Mîr Muâvye'dir. Tahsin Bey'in amcası İsmail Bey Cöl'ün oğludur. Bugün Türkiye'deki Yezîdîlerin Mîr'i budur. Bu Mîr ve oğlu Ferhund, sık sık Türkiye'ye gelerek yezîdîlerden para, mal ve mülk toplayıp Irak'a dönmektedir. Bu Şeyhin diğer oğlu Mîr Kökez'in ise fazla etkinliği olmadığı halde o da bölgeye sık sık gelmektedir.

Bu Mîrlerin her ikisi de, Irak-İran savaşından çıkmasından sonra, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'e ters düştüklerinden, yurt dışına gitmek zorunda kalmışlardır. Tahsin Bey İngiltere'ye Mîr Muâviye de Fransa'ya yerleşmişlerdir. Savaşın uzun sürmesinden dolayı Irak'da ilân edilen genel aftan yararlanarak tekrar Irak'a dönme hakkına sahip olmalarına rağmen, hâlâ adı geçen ülkelerde yaşamlarını sürdürmektedirler.

2. Şeyhler

Zekâtın en büyük dilimini alan Şeyhler, Şemsânîler soyundan Melek Şeyh Şemseddin ailesinden ve Şeyh Adî'nin Mürîdlerinden veya kardeşlerinin soyundan gelmektedirler. Cübbeleri beyaz, kuşakları kırmızı, külâhları siyah oldukları ve beyaz giyindikleri söylendiği halde, bugün artık, normal olarak diğer yezîdler gibi giyinmektedirler. En önemli görevleri irşâd olup, her türlü dinî görevleri yürütürler. Sakallarını keserler fakat bıyıklarını aslâ kesmezler¹⁰.

3. Pîrler

Pîr, Kürtçe yaşlı lider, yol gösteren şeyh anlamına gelir. Bunlar Pîrânî sülâlesinden Pîr-Hasin Maman ailesinden gelmektedir¹¹. Dinî görevlerde Şeyhlere yardımcı olan ve bu görevleri birlikte yürüten, Mürîdlere dinî bilgileri öğreten, bayramlarda, nikâhlarda, sünnet düğünlerinde ve evlenmelerde yol göstererek âdetleri yaşatan din adamlarıdır. Bunlar da sakallarını kesmekle beraber bıyıklarını hiç kesmezler.

4. Fakîrler

Fakîr, dünyada din yolunu tutan kişi demektir. Bunlar Ahdânî sülâlesinden Şeyh Hasan Basrî'nin neslinden gelmektedirler. Yezîdîler arasında vaaz, telkin, nasihat ve aileler arasındaki uyuşmazlıkları çözmekle görevlidirler. Bu görevler ağır ve yorucu olduklarından dolayı, bu kişilerin cen-

netle müjdelendikleri söylenmektedir. Devamlı Yezîdiler arasında dolaşır, sakallarını ve bıyıklarını aslâ kesmezler. Bu bir dinî gelenektir. Sırtlarına giydikleri hırkayı ölüceye kadar çıkartmadıkları, boyunlarına «meftul» denen bir tasma takdıkları söylenirse de, günümüzde bu âdetleri artık Fakîrlerde görmek güçtür. Onlar da Mürîdler gibi giyinmektedirler¹².

5. Peşimâmlar

Baş imam da demek olan bu din adamı da, Fakîrler ile aynı sülâleden gelmekte olup, aynı haklara sahip olmaktadır. Bunlar da, Fakîrler gibi, sakal ve bıyıklarını hiç kesmezler. Yezîdilerin nikâh memurudurlar. Bütün yezîdiler nikâhlarını bunlara kıydırırlar. Peşimâmlar bulunmadıkları zaman nikâhları diğer din adamları kıyarlar. Bunlar bir bölgede görev yapan din adamlarıdır. Güneydoğu Anadolu'da yezîdiler arasında yalnız Beşiri bölgesinde üç kardeş : Üzeyr Cengiz, Kelo Kanat, Hasan Kanat¹³ ve bunların çocukları görev yapmaktadırlar.

6. Kavvallar

Bunlar Irak'ta, Sincar'da oturan din adamlarına hizmet edecek nitelikte şarkıcılardır. Buldukları yerde Emir ve Şeyh'e hizmet eden, dinî bayramlara katılan, Mürîdler arasında belli kurallara göre seçilen, Melek Tâvûs heykeli olan sancakların kiracılarıdır. Bu görevin kendilerine Şeyh Adî tarafından verilmiş olduğu söylenir¹⁴. Bunlar, Şeyh Adî'nin türbesinin etrafında oturur ve yılda bir kere yezîdî köylerini dolaşmak ve türbe ziyaretine (hac) gelmeyenlerle konuşmak üzere ayrılırlar. Yanlarında Melek Tâvûs'un kutsal heykelini, sancağını da alarak köylü yezîdilerin bu heykelleri öpüp tavaf etmelerini sağlarlar. Tavaf, def ve dümbelek sesleri arasında heykelin çevresinde üç kez dönmekten ibarettir. Böylece Kavvallar yezîdî köylerinde imânı kuvvetlendirmek, yezîdî birliğini sağlamak ve sadaka toplamak üzere bu gezileri bayramlara rastlarlar. Sancakların tavafindan başka, Şeyh Adî'nin türbesinden getirilen toprak kürecikler (Beratta) ve takdis edilmiş su (Zemzem) ile bir nevi dinî ticaret yaparak Mîr adına para toplarlar. Toplanan bu gelirin yarısı Şeyh Adî'nin türbesine, dörtte biri Mîr'e, geriye kalan dörtte biri de kendisine verilir. Eskiden çok sık gelen Kavvalların çoktan beri hiç gelmedikleri söylenmekte ise de bu sözün doğruluğuna inanmak güçtür.

7. Köçekler

Bunlar da belli bir aileden gelmeyip, müridler arasından seçilen oyuncuların olup, Şeyh Adî'nin türbesi yanında, buraya gelenleri eğlendirmek suretiyle hizmet eden ve Kavvallara yardımcı olarak gezilerde, köylerde sancakları taşıyan uzun saçlı kişilerdir¹⁵. Yezîdîler bunların adını duyduklarını, fakat kendilerini hiç görmediklerini söyleyerek bunların Sincar'da bulduklarını itiraf etmektedirler.¹⁶

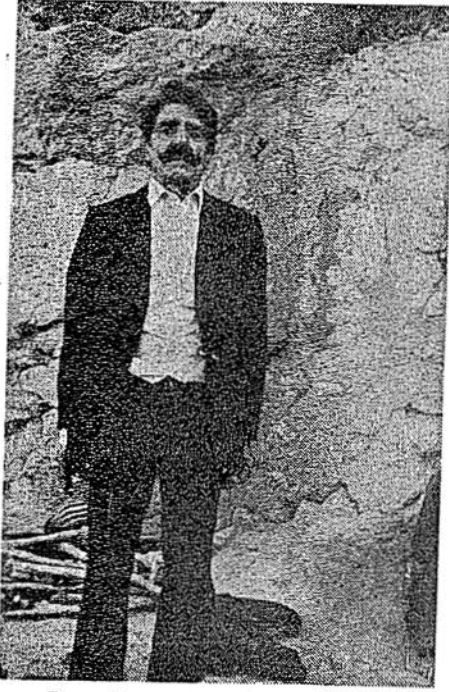
Sonuç

Görüldüğü gibi yezîdîler, halk tabakası (müridler) ve din adamları (ruhânîler) olmak üzere iki ana sınıfa ayrılmaktadırlar. Halk tabakası tek olup, din adamları yedi sınıftır. Bu sınıfların yezîdî köylerinde ancak dördü : «Şeyhler, Pîrlar, Fakîrlar, Peşimâmlar» görev yapmakta olup, Mîrleri canı istediği zaman veya gerek duyulduğunda; Kavvallar ve Köçekler de yılın belli günlerinde, bayramlarda veya köyleri dolaşmak için yaptıkları bir plâna göre, yezîdî köyelerine gelerek hizmet yaparlar. Bugün bu din adamlarının sözlerine inanmayan bir çok yezîdî var ise de, bunların toplum üzerindeki etkileri karşısında ve birliğin bozulmaması için sükût etmektedirler. Bununla beraber aksini yaparak din değiştiren —Müslüman olan— köyelerini terkedip kabul ettiği dine inananların köyelerine giderek yerleşen yezîdîlerin sayısı da küçümsenmeyecek kadar çoktur.

DİPNOTLAR :

1. Bkz. Abdürrezzak el-Hasanî, el-Yezidiyyûn fi Hâzırîhim, ve Mâzîhim, Sayda, 1951 s. 53.
2. Her Yezidî şu beş şeye bağlanması gerekir. Bunlar: «Bir tanrısı olması, bir şeyhi olması, bir pîri olması, bir ahiret kardeşi ile bir ahiret bacısı olması ve bir mürebbisi olmasıdır.» Bkz. Lescot (R), Enquête sur les Yêdis de Syrie et du Djebel Sindjar, Beyrut, 1938, S. 31, n. 2.
3. Bkz. Turan(A), Yezidî İnanç ve İbadetleri Hakkında Edinilen İlk Bilgiler, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Samsun 1986, Sayı: I, s. 137-141.
4. Lescot(A), a.g.e., s. 85 vd.
5. Sıddik ed-Dehlûcî, el, Yezidiyye, Irak, 1949, s. 295.
6. Menzel(Th), Yezidiler, İA, C. 13, S. 421.
7. Abdürrezzak el-Hasanî, a.g.e., S. 47.
8. Anastase, Marie, el-Yezidiyye, Maşrik, C. 2, 1899. S. 550.
9. Bu yezidî Mirinin Yezidiler konusunda yayınladığı bir de kitabı vardır. Bkz. el-Yezidiyye Kadîmen ve Hâdisen, Beyrut, 1934.
10. Mahallinde yavtığımız araştırmalar sırasında bir çok Yezidî Şeyhi ile arkadaş olup dolaştığımızda, zaman zaman özel kıyafetlerini giymelerini istemiştik. Ancak onlar her defasında «Özel kıyafetleri olmadığını» söyleyince biz de fazla ısrar edemedimizden, maalesef hiç bir din damını kendi özel kıyafeti ile resmini çekemedik. Çektığımız resimleri normal kıyafetle olan resimleridir. Bkz. Resimler.
11. İsmail Bey Çöl, a.g.e., s. 107.
12. İbid, s. 108; Abdürrezzak el-Hasanî, a.g.e., s. 51.
13. Bkz. Türkiye Yezidileri Din Adamları Tablosu.
14. Abdürrezzak el-Hasanî, a.g.e., s. 51.
15. Sıddik ed-Dehlûcî, a.g.e., s. 51.
16. Yezidilerdeki din adamları sınıfı için Bkz. Siouffi (M.N) Notice sur le cheikh Adi et la Secte des Yézidis, JA, C. 5, 1885, s. 87-98; Guérinot (A), les Yézidis, RMM, C. 5, 1908, s. 606-609; Mustafa Nuri, Abede-i İblâs, Yezidî Tayfasının İtikâtı, Âdâtı. Evsâfî, İstanbul 1910, s. 21-24; Nau (F), Récueil de textes et de documents sur les Yézidis, ROC, C. 20, 1915-1918 Paris, S. 248-252, Menzel (Th), a.g.e., s. 420-421; Abbâs el-Azzavî Târih el-Yezidiyye ve Aslu Akidetihim Bağdat, 1935, s. 172-182; Sıddik ed-Dehlûcî, a.g.e., s. 177-181; Abdürrezzak el-Hasanî, a.g.e., s. 47-54.

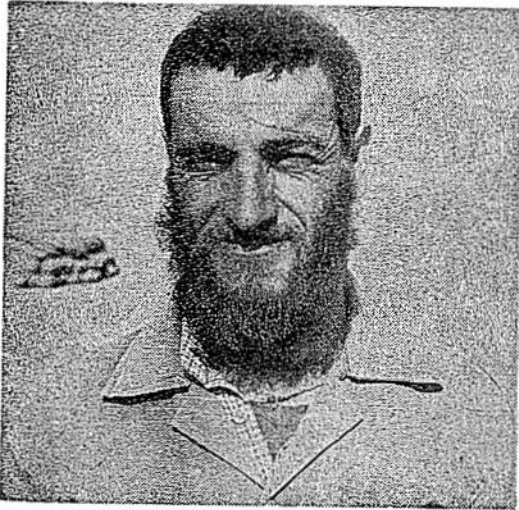
RESİMLER

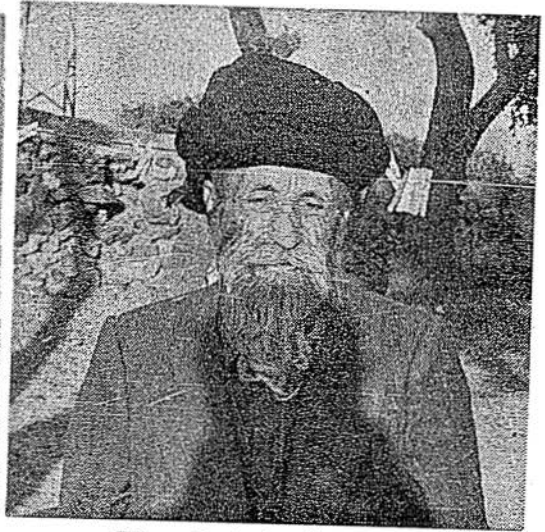
I — Şeyh Teto Sencar, Berhök
Mezrası, Nusaybîh.

II — Pir Hamit Daban,
Kuşçukuru, Beşiri

III — Fakir Cundi Kavut,
Çilesiz, Nusaybin

IV — Peşimân Üzeyir
Cengiz, Oğuz, Beşiri.

GÜNÜMÜZDE TÜRKİYE'DEKİ YEZİDİ DİN ADAMLARI TABLOSU

İl	İlçe	Köy	Din Adanı Adı, Soyadı	Ünvanı
Siirt	Kurtalan	Kurukavak	Abdullah Gasko	Şeyh
			Hacı Yusuf Balbo	Pir
	Beşiri	Uğurca	Bereket Çetuk	Fakir
			Şerif Çetuk (Oğlu)	Fakir
		Oğuz	Ali Çetuk	Fakir
			Üzeyir Cengiz	Peşimâm
		Koni Cengiz (Almanya da)	Peşimâm	
		Bereket Cengiz	Peşimâm	
		Miro Uca	Şeyh	
		Yusuf Uca (Oğlu)	Şeyh	
Üçkuyular	Kelo Kanat	Peşimâm		
Hüseyin Pamukçu	Pir			
Meydancık	Hasan Kanat	Peşimâm		
Kuşçukuru	Emin Cilo	Şeyh		
		Hamit Daban	Pir	
	Yolkonak	Reşo (Reşit) Agit	Şeyh	
Memo (Mehmet) Sam	Şeyh			
Batman	Yolveren	Süleyman Acı	Pir	
		Halil	Fakir	
Mardin	Midyad	Merkez	Bozo Agit	Şeyh
			İsmail Deniz (Almanya'da)	Peşimâm
		Halit (Almanya'da)	Şeyh	
	Çörekli Mez.	Fevzi Yıldırım	Pir	
	Nusaybin	Berhök	Teto Sencar	Şeyh
			Fendi Sencar (Kardeşi)	Şeyh
			Hasan Sencar (Kardeşi)	Şeyh
			Cundi Sencar (Kardeşi)	Şeyh
Mirza Ak			Şeyh	
Fahri Ak	Şeyh			
İskender Ak	Şeyh			
Şehmuz Ak	Şeyh			
Bedri Ak	Şeyh			
Ömer Ak (Almanya'da)	Şeyh			
Yaşar Dik	Şeyh			
Çilesiz	Şehmuz Kavut	Fakir		
		Cendi Kavut (Oğlu)	Fakir	
Resul Kavut	Fakir			
Bakacık	Nevruz Yıldırım	Pir		
		Yezdin Yıldırım (Oğlu)	Pir	
		Hüseyin Yıldırım (Oğlu)	Pir	

İl	İlçe	Köy	Din Adamı Adı, Soyadı	Ünvanı
Ş.Urfa	Viranşehir	Çavuşlu	Ramazan Güneş	Şeyh
		Burç	Ferman Gasko	Şeyh
		Bahçelievler Mahallesi	Osman Kinik (Kurukavaktan) Küllü Birsen (Yasince'den)	Pir Fakir
		Oğlakçı	Ali Temi Ahmet Temi (Babası) Sait Daban	Pir Pir Şeyh